

MURAT BELGE
Sanat ve Edebiyat Yazıları
II

İletişim Yayınları 2752 • Murat Belge Toplu Eserleri 21

ISBN-13: 978-975-05-2661-9

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2019, İstanbul

EDITÖR Barış Özkul

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Paul Cézanne, “Le Jardener Vallier”

(Bahçıvan Vallier), 1906

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Naci Ozansoy

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MURAT BELGE

Sanat ve Edebiyat Yazıları

II

MURAT BELGE 1943'te doğdu. I.Ü. Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 12 Mart döneminde iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra 1974'te üniversiteye döndü. 1981'de doçentken istifa etti. *Halkın Dostları*, *Birikim*, *Yeni Dergi*, *Yeni Gündem*, *Milliyet Sanat*, *Papirüs* dergilerinde ve *Cumhuriyet*, *Demokrat*, *Milliyet*, *Radikal*, *Taraf* gazetelerinde yazdı. 1983'te İletişim Yayınları'nı kurdu. 1997'de profesör olan Murat Belge, Bilgi Üniversitesi'nde öğretim üyesi. Kitapları: *Tarihten Güncelliğe* (Alan, 1983; İletişim, 1997), *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek* (Birikim, 1989), *Marksist Estetik* (BFS, 1989; Birikim, 1997), *The Blue Cruise* (Boyut, 1991), *Türkiye Dünyanın Neresinde?* (Birikim, 1992), *12 Yıl Sonra 12 Eylül* (Birikim, 1992), *İstanbul Gezi Rehberi* (Tarih Vakfı, 1993; İletişim, 2007), *Boğaziçi'nde Yalılar ve İnsanlar* (İletişim, 1997), *Edebiyat Üstüne Yazılar* (YKY, 1994; İletişim, 1998), *Tarih Boyunca Yemek Kültürü* (İletişim, 2001), *Başka Kentler, Başka Denizler 1* (İletişim, 2002), *Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu?* (Birikim, 2003), *Osmanlı: Kurumlar ve Kültür* (Bilgi Üniversitesi, 2006), *Başka Kentler, Başka Denizler 2* (İletişim, 2007), *Genesis: "Büyük Ulusal Anlatı" ve Türklerin Kökeni* (İletişim, 2008), *Sanat ve Edebiyat Yazıları* (İletişim, 2009), *Başka Kentler, Başka Denizler 3* (İletişim, 2011), *Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye* (İletişim, 2011), *Edebiyatta Ermeniler* (İletişim, 2013), *Başka Kentler Başka Denizler 4* (İletişim, 2014), *Step ve Bozkır: Rusça ve Türkçe Edebiyatta Doğu-Batı Sorunu ve Kültür* (İletişim, 2016), *Şairaneden Şiirsele: Türkiye'de Modern Şiir* (İletişim, 2018), *"Siz İsterseniz": Popülizm Üzerine Yazılar* (İletişim, 2018). Belge, ayrıca William Faulkner, Charles Dickens, James Joyce ve John Berger'dan çeviriler yapmıştır.

İçindekiler

birinci bölüm

türk edebiyatı

Safveti Ziya ve Salon Köşelerinde	11
Mehcure.....	32
Ömer Seyfettin.....	47
Refik Halit Karay.....	57
Romancı Melih Cevdet.....	61

ikinci bölüm

eleştiri ve eleştirmenler

Çok İlginç Bir Kuşak.....	81
Tanpınar'ın Edebiyat Tarihçiliği.....	91
Nurullah Ataç.....	99
Fethi Naci.....	112
Memet Fuat.....	125
Ünsal Oskay.....	128
Ömer Uluç.....	135
Benlik Kurgusu ve Otobiyografi.....	138

üçüncü bölüm

çağdaş türkçe roman

Seyrek Raslanan Olgunluk.....	143
“Ben Çağı”na Didaktik Bir Eleştiri.....	146
Olgunlaşmak Yararlanmaktır.....	150
Retrospektif Bir Bakış.....	154
Doğu ile Batı'nın Arasında.....	157
Hesaplaşma Vakti.....	161
Romanlaştırılan Trajedi.....	164
İpuçlarının Peşinde.....	167

dördüncü bölüm

dünya edebiyatı

Dünya Edebiyatı.....	173
Karşılaştırmalı Edebiyat.....	178
Edebiyat Hayata Ne Katar?.....	190
Kürt Edebiyatı.....	198
Ortadoğu Edebiyatına Bir Bakış.....	210
Kapsamlı Bir Ermeni Edebiyatı.....	214
Shakespeare.....	217
Frankenstein.....	230
Abdulrazak Gurnah.....	240
Alegori Kokan Kitap.....	248
Batı ve “Diğerleri”.....	251
Gogol'ün “Gelen Adam”ı.....	254
Nabokov, Dostoyevski'ye Neden Sinir Oluyor?.....	257
Don Kişotluk Nedir?.....	260

beşinci bölüm

sanat ve estetik yazıları

Gizli Kalmış Bir Klasik.....	269
“İşin Başındaki” Okurlara.....	272
Modern Sanatın Konumu.....	275
“Yeni Ufuklar”a.....	278

Resim Sanatında Ayna.....	281
Paul Cézanne ve “Modern Resim”	310
Burjuvazi ve Kültür	347
John Berger.....	352
Mehmet Sönmez.....	356
Alexander Nevsky	365
Osmanlıca Tartışması	370
Turgut Uyar ve Boğaziçi'nde Sefahat	374
Estetik Kırımı ve İdeoloji	378

altıncı bölüm

istanbul

İstanbul'da Kanto	383
İstanbul'da Tango	389
Ramazanda Caz.....	393
Sözü Edilenler ve Edilmeyenler.....	397
Farklı Bir İstanbul Panoraması.....	400
Yirmisindeki Bir Gencin Kenti İstanbul.....	403
17. Yüzyıldan Yemek Tarifleri.....	406
19. Yüzyıl Mimarisi	409

yedinci bölüm

söyleşiler

Murat Belge Söyleşisi	
SÖYLEŞİ: IRMAK ZİLELİ.....	415
Murat Belge ile Şairaneden Şiirsele Üzerine Söyleşi	
SÖYLEŞİ: MURAT ŞEVKİ ÇOBAN.....	422
İSİM DİZİNİ	441

birinci bölüm

türk edebiyatı

SAFVETİ ZİYA VE SALON KÖŞELERİNDE

Safveti Ziya'nın *Salon Köşeleri*'ni ben daha yeni okuyabildim. Bir tarihte eski Türkçe baskısını alıp bir kenara koymuştum ama İş Bankası'nın Kültür Yayınları Nuri Akbayar'ın yayına hazırladığı haliyle basınca onu tercih ettim. Nuri Akbayar'ın yaptığı işin güvenilir olacağını biliyorum.

Safveti Ziya öncelikle bir yazar, bir romancı değildi. Bildiğim kadar, *Salon Köşeleri*'nden başka bir “roman”ı da yoktur. Birkaç oyun, hikâye yazmıştır ama Safveti Ziya bir “Hariciyeci”, Hariciye içinde de bir “teşrifat” uzmanıdır. 1929 Büyükkada Yat Kulübü'nde verilen bir baloda kalp krizi geçirerek öldüğünde de Hariciye'de Teşrifat Genel Müdürü idi.

Mina Urgan'la bir hısımlıkları vardı – belki annesi Şefika Hanım'ın kızkardeşiyle evliydi. Mina Hanım teşrifattan başka hiçbir şeyle ilgisi olamadığını anlatırdı. Bir de hoş hikâye anlatmıştı.

Ankara'da Karadeniz Yüzme Havuzu yapılmış, açılış resepsiyonu yapılıyor. Havuzu yaptıran Atatürk çakırkeyif, durumdan memnun. Birden ayakkabılarını, çoraplarını çıkarıp havuzun kenarına oturuyor, paçalarını sıvayıp ayaklarını suya sokuyor. Bana sorarsanız sevimli bir durum ama Safveti Ziya “teşrifatçı” olduğu için renkten renge giriyor. Şefika Hanım'ı yakalıyor, “Ne yapacağız? Skandal!” falan. Şefika Hanım da böyle şöyle-

ri dert edecek biri değil ama bakıyor ki adamcağız, alı al, moru mor, kötü durumda. “Gel şöyle,” diyor, Gazi'nin yanına sokuluyorlar. Onun duyabileceği bir sesle Şefika Hanım, “Ne oluyorsunuz, Safveti Bey?” diyor. “Gazi milletine ayaklarını göstermek istedi, işte gösteriyor. Niçin telâş ediyorsunuz?” Birkaç dakika sonra Atatürk ayakkabılarını yeniden giyiyor.

Yani *Salon Köşelerinde* adlı romanın yazarı böyle bir adam. O halde romanına doğru bir ad koymuş diyebiliriz. Safveti Ziya, kendine sadık kalarak, bir küçük sapma dışında bütün hikâyelerini “salon köşelerinde” geçirmeyi başarmış. Bu bakımdan, verdiği sözü tutan bir roman.

Kahramanımızın adı Şekip. Hikâye basit: Şekip bir akşam Pera Palas'ta bir balodadır; İngiltere'den yenice gelmiş bir aileyle ve kızları Lydia ile tanışır (ailenin adı Sanşayn, yani, anlaşılın, Sunshine'dır). Vals yaparlar (romanda, vals edilir). Sonra çeşitli zamanlarda, benzer ortamlarda karşılaşırlar. Birbirlerine tutkun oldukları anlaşılır, ama nedense bunu birbirlerine iğneleyici, hırpalayıcı sözler söyleyerek ortaya koymaktadırlar. Çok uzun olmayan romanda (150 sayfa kadar) bu durum epey devam eder. Sonra böyle davranmaktan vazgeçer ve ilân-ı aşkta (ya da onun bir benzerinde) karar kılarlar. Böylece, tam gökyüzünde mutluluk güneşi görünür gibi olmuşken, Sanşayn ailesinin İngiltere'ye dönmesi gerekir. Yapacak bir şey yoktur. Giderler, güneş solar ve roman biter.

Fakat roman başlarken, yazar Şekip'in (roman Şekip'in ağzından yazılmıştır) bunu yazıp öldüğünü öğrenmişizdir. Yani, ayrılık tragedyasını, onun devamı olduğunu tahmin ettiğimiz (tahmin etmemiz beklenen) bu ölüm tragedyası izlemiştir.

Salon Köşelerinde 1898'de *Servet-i Fünun*'da tefrika edilmiş. Sonra, 1912'de kitap olarak yayımlanmış. Bu iki çıkışın birincisinde olmalı, Abdülhamid sansürü devreye girmiş ve orasından burasından kırpılmış. Ama 1912'de kitap olduğunda artık Abdülhamid yok; sanırım yazar o sansür öncesinde de olmayan, yani kırılmayan birtakım sözleri bu baskıya almış. Yukarıdaki özete bakarak, burada sansürün ne yapacağını, neyi keseceğini merak edebilirsiniz. Tabii sansürcüler her zaman bilir ve bulur. Ama

Safveti Ziya da o hikâyeyle pek de ilgisi olmayan bir şeyleri, bu yazıda göstermeye çalışacağım gibi, hikâyeye sokuşturmuş.

Ben de bu yazıya o sokuşturulan parçalardan başlayayım.

Vals ve milliyetçilik

Şekip ile Lydia bir vals çerçevesinde tanışıyorlar. Ve kavga da bununla başlıyor. “Fakat siz ne iyi vals ediyorsunuz...” diyor Lydia. “Bir Türk için harikulade bir şey.”

Şekip’ten elcevap: “Matmazel, üzülererek bu sözünüzü bir iltifat olmak üzere telakki edemeyeceğim.”

Lydia anlamaz; Şekip açıklar:

Neden bir Avrupalı için tabii olan bir şey bir Türk için harikulade olsun? Emin olunuz ki, matmazel, memleketimizde şimdi Avrupalılar kadar, belki daha hissi, daha ahlâki terbiye ve tahsil görmüş pek çok gençler vardır.

Lydia bu aşamada bu çıkışla kavga etmiyor. “İşte bunu severim” diye cevap veriyor. “Bir erkek vatanını, milletini sevmeli.”

Ulusal gurur çatışmasının “vals etmek”ten çıkması daha dört dörtlük milliyetçi olanlarımızı sinirlendirebilir; ama bu, yüzde yüz “Batıcı” olan Türkler’in de kendilerini böyle duygular taşımakla yükümlü saydıklarını göstermesi bakımından ilginç. Tabii kimisinde futbol sözkonusu olduğu zaman tepiyor, “Avrupa, Avrupa, duy sesimizi” diye bağırıyor; kimisinde böyle vals türünden medeniyetlerde patlak veriyor.

Sanırım Safveti Ziya roman boyunca giden “gerilimli aşk” temasını bu “Batılı/Doğulu” eksenine oturtmak istedi, ama bu belirgin değil. Gerilim var ve her şeye egemen ama kaynağı belli değil. Aynı zamanda, pek öyle ciddiye alınır gibi de değil, çünkü bu “salon köşelerinde” her şey biraz sabun köpüğü.

Tekil bir olay

Romanın salon köşesinde geçmeyen bir tek “episod”u olduğunu (“bir küçük sapma”) söylemişim. Şimdi ona bir göz atalım:

Şekip, akşam yemeğine, Rostov'lara gidecek. Bugünkü St. Antoine dolaylarında (o günkü Konkordiya) at arabalarının müşteri beklediği yere gelir. Mevsim kış olduğu için kış kıyamette çalışan bu adamlar hakkında birkaç müşfik söz söyler.

O sırada karşısına iğrenç bir adam çıkar ("kötü" adamın aynı zamanda fiziksel olarak "iğrenç" olması gerekiyor). Adam, mesleğini icra etmekte olan bir "pezevenk"tir. "On üç yaşında; daha kimseye çıkmadı..." Şekip de düşünür: "On üç yaşında!.. Bir masum, henüz bir çocuk!"

Ne yapmasını beklersiniz? Birçok şey akla gelebilir. Şekip "Nereye gideceğiz?" diye sorar. Sakızağacı'na gidileceği anlaşılır. Giderler.

Yaklaştıkça Şekip'in, daha doğrusu Safveti Ziya'nın cümleleri uzar:

On üç yaşında bir masumenin en mukaddes, en saygıdeğer bir şeyini kirletmeye alet olmak için acele eden bu murdar, bu kötülük dolu ayaklarının o pak, henüz bakir karları ezerek [*beyaz kar, namus, yani bunlar simge, farkındasınız, değil mi?*], kirleterek oraya bıraktığı iğrenç, biçimsiz izlere baktıkça [*adamın izleri bile biçimsiz*] bundan sonra kimbilir ne gibi kötü düşüncelerle bu on üç yaşındaki zavallı çocuğun henüz kirlenmemiş odasına seğirtecek sarhoşlar, vicdansızların belki şu kar kadar temiz ve saf olan o vücudu şehvet ve hakaretle kirleteceklerini... hem bunların orada, onun kalbinde, o masumenin geleceğinde ebediyen silinemeyecek, hiçbir kuvvetle yok edilemeyecek fena bir iz bırakacaklarını düşündüm.

Cümle bitene kadar Galatasaray'dan Sakızağacı'na gelmemiz gerekiyor. Nitekim geliyoruz. Peki gelince ne oluyor?

Masume Şekib'in karşısına çıkıyor. Kız bir kere Rum – onun için "masumia" da olabilir. Kızkardeşi "çok hasta... hospitaliyede." Onun için kızın başına bu gelenler. Ona bakacak parayı bulmak için.

Peki, devamı? Şekip kızı uyumaya yolluyor. Onunla yatması karşılığı istenen parayı ödeyip şimdi gideceğini ama geç bir saatte geleceğini söylüyor. Gelmemek üzere gidiyor.

Bu, sanki yanlışlıkla buraya karışmış bir hikâye gibi duruyor burada. Öncesiyle, sonrasıyla bir ilgisi yok. Bir “kontrast” mı? Hani, geri kalan her şey “salon köşelerinde” geçerken, “hayatın bir de bu yanı var” mı demek istedi? Ama, hele bu çağda, bu estetik düzeyde, “demek istiyorsa”, der. Safveti Ziya bir şey demiyor. Şu dediğime yaklaşan, aşağıdaki tirad var:

... bütün bir kış balolarda, müsamerelerde, tiyatrolarda sarfedilen paraların küçük bir kısmı bu gibi hayır işlerine ayrılrsa insanlık ne büyük facialardan, kötülüklerden kurtulurdu hül-yasıyla bir an için oyalandım.

Şekip o gecenin parasını ödedi; 364 balo müdavimini daha ikna edersek, bu yöntemle kızın bir yılını çıkarırız. Öbür yıl, kız on dördüne gelince ne yapmalı, düşünelim.

Abdülhamid

Dergide tefrika edilmeden önce sansürcüler orasını burasını kırpılmışlar, yukarıda söylediğim gibi. 1912’de kitap olarak bastırırken, Safveti Ziya bunun öcünü almaya çalışmış.

Sansürcü, hayatını sansür ederek kazanıyor. Bunun için de önce sansür edecek şey bulması gerekiyor. Dolayısıyla sansürcüler de böyle işleyen bir “kolektif deha” geliştirmişlerdir. Hep anlatılır, Abdülhamid zamanında “burun” denemezmiş. Hani bir sansürcü çıksa, bir metinde geçen “Defterdar Burnu”nu “Defterdar Enti”ne çevirse, Abdülhamid de bundan haberdar olsa, “aferin çocuğa!” diyebilir ya (o zamandan bu zamana bu mekanizma pek değişmedi), şimdi bu sansürcüler de Safveti Ziya’nın metninde “Defterdar Burnu”ndan daha “siyasî” bir şey bulamamış olabilirler. Ama bu, çabalarına set çekmemiştir. Diyeceğim, o dönem sansür edilenler eski haline kondu diye *Salon Köşelerinde* “daha siyasî” bir metin olmamıştır. Ama 1912’de bir şeyler eklendiği kesin.

“Roman”ın başında Türkler’in vals etmesi münasebetiyle çıkan gerilimi görmüştük. Bu, roman boyunca üstüne gidilmeyen bir tema. Sonunda, diriliyor. Ama o ilk örnekte olduğun-

dan çok daha bulanık, belirsiz bir şekilde. Bunun nedeni, ben-
ce, Safveti Ziya'nın kendini sansür etme ihtiyacı (bu noktada
Abdülhamid sansürcülerine gerek yok).

İngiliz ailenin memlekete dönmesi gerekiyor, demiştik.
Acıklı bir ayrılık. Şekip, "birkaç ay daha... kalsanız olmaz mı?"
diye soruyor. Lydia, "Siz, siz bizimle geliniz" diyor. Şekip'in ba-
zı refleksleri bir tuhaf! Kızıyor! "Son dakikada bile dedim be-
nimle alay etmekte, bana hakarete bulunmakta ne lezzet bulu-
yorsunuz..." Neden? Herhalde açıklaması şu:

İstanbul'un duvarları arasında kapalı bir esir, hürriyetten yok-
sun bir kalebent gibi aciz ve biçare olan bana, Lydia'nın bu tek-
lifi o kadar garip göründü ki izzetinesimi hakaret edilir gibi
yaraladı, kanattı...

Burada büyük bir aşk anlatılıyor – sanıyorum. Yani, Abdül-
hamid istibdadında yurtdışına serbestçe çıkamıyorsa, bir yığın
adam kaçarak çıkmış. Şekip de bunu yapabilir. Ama bunu dü-
şünmüyor, Lydia'ya kızıyor. Lydia hakaret etmediğini, alay da
etmediğini söyleyince, Şekip ona bir "açıklama" sunuyor (an-
cak 1912'de ekleme olacağını düşündüğüm yerlerden biri bu):
"Vatanımın halini düşünüyorum!" Bunu diyor ve gözleri dolu-
yor ve yeni bir tiradla devam ediyor:

Evet, dedim evet Lydia, büyük elem, size anlatamayacağım bir
derdim var... Vatan, vatan mahvoluyor... Bizi insanlıktan ayırı-
yorlar... Bizi esaret zinciri altında inletiyorlar. Bütün bu zaval-
lı millete hatıra gelmez zulümler ediyorlar.

Bu tirad karşısında "Hoppala!" demek geliyor içimden. Ro-
manın son sayfalarındayız ve şimdiye kadar Şekip'in salon kö-
şelerinde "hürriyet" için bir şey yaptığını görmemiştik. Aslında
bir şikâyetini de görmemiştik. Lydia'nın karşı tiradı, "Sizin seç-
kin bir kişi olduğumuzu hissediyordum, fakat böyle yüce bir
maksada hizmet ettiğinizi hatıra bile getirmekten..." diye uza-
yıp gidiyor ama biz böyle bir "yüce maksat" görmüş değiliz,
böyle bir Şekip de görmediğimiz gibi.

Bir "maksadı" olanlar hep yurtdışına çıkmış, "Jön Türk" ol-

muştı. Doğrusu bu muydu, bilmem, ama yaygın olarak yapılan buydu, çünkü memlekette kalınarak hemen hemen hiçbir şey yapılamıyordu. Şekip bunu hiç aklından geçirmiyor. Lydia için de, “maksat” için de, memleketi terketmiyor.

Derken Safveti Ziya biraz insafa gelir gibi oluyor. Lydia “... niçin isyan etmiyorsunuz” diye sorunca:

“Hakkınız var dedim... Müstahakız...” “Ve o kadın kalbinin... beni hemen bir bahadır, hürriyet ve adalet için uğraşan, pençelesen bir mücahit derecesine çıkardığımı hissettim... Ve o zaman bütün acılığıyla anladım ve hissettim ki ben bir ‘hiç’im” ...

Neyse, bunu Lydia anlamıyor ve hissetmiyor ve son bir ayrılık (trende) sahnesinden sonra İngiltere’ye yollanıyor.

Bu anlattıklarım romanın son bölümünde olanlar. Bundan bir öncekinde de bir miktar “vatan-millet edebiyatı” var. Roman boyunca Şekip ile Lydia’nın birbirlerine aşklarını birbirlerini iğneleyerek açığa vurduklarını ya da gizlediklerini söylemiştim. Bunun dünya edebiyatında klasik örneği Shakespeare’in *Much Ado About Nothing* (Türkçe’ye “Kuru Gürültü” diye çevrilmiştir) adlı oyunu ve bu oyunun kadın ve erkek kahramanları Beatrice ile Benedick’tir. Shakespeare’deki espri düzeyini hiç tutturamayan bu savaş romanının sonuna doğru durulur ve sondan iki önceki bölümde bu ikisinin “Şişli gezintileri”ne çıkmaya başladığını görürüz: “Aşkımızın en renkli, en şairane, en bahtiyar sayfalarını onlar teşkil eder.” Bu sohbetler sırasında Lydia Şekip’e “Osmanlı edebiyatı neden ibarettir?” sorusunu sorduktan sonra cevabını beklemeden ekler: “Daha doğrusu bir Osmanlı edebiyatı var mıdır?” Şekip olduğunu söyler. Bu konu, bugün hâlâ devam eden “Biz kendimizi tanıtmıyoruz” sorununa gelip dayanır; ama Safveti Ziya bunu Lydia’ya söyler:

Sizi, Türkleri, diyordu, evvela Rumlardan, Beyoğlu Frenklerinden sormaya, öğrenmeye mecbur oluyoruz, onların anlattığı gibi öğreniyoruz... Cemiyet içinde genç Türkleri görsek, eğitim derecelerini ve yeteneklerini, bilgilerinin takdir etsek, Türklerin –sözüne darılmayın sakın– kültür seviyelerinin çok

düşük olduğu hakkında doğmuş olan kanaate, emin olunuz ki, bağlanacak çok yabancı bulamazsınız...

Şekip bunlara itiraz etmiyor, edemiyor, çünkü muhtemelen Safveti Ziya da böyle düşünüyor. Söylemek istediğimizi “ecnebi”ye söyletmek Türk edebiyatının eski bir taktiğidir.

Şekip cevap vermiyor ama düşünüyor:

Artık her şeyi unuttur, düşüncemi başka vadilere sürükleyerek yalnız kalbimin yaptığı tek şeyi, sevgili vatanımızı düşünürdüm. O zamanlar Lydia da anlardı ki, benim için kendi aşkının, kendi büyüsunün üstünde bir muhabbet, kutsal bir aşk vardı.

Kadına duyulan aşk, özellikle de kadın “ecnebi” ise, bu şekilde yerli yerine konarak tanımlanmalı. “Seni çok seviyorum, Lydia, ama tabii ki vatanımı senden çok seviyorum.” Birkaç sayfa sonra bunun açıklaması olabilecek bir söz geliyor: “Bir yabancıya karşı Türklüğün şanından olan doğruluktan ayrılmamak”. Bu, Lydia’ya evlenme önerip “Ya reddederse” durumu üstüne düşüncelerini anlatıyor. “Türklüğün bir vahşet örneği değil bir ziynet, Türklerin de medeni bir millet olduğunu bir İngiliz kızına, bir İngiliz ailesine karşı ispat eylemek lâzım geleceğini düşünerek” aşkını anlatmamaya ve evlenme talebinde bulunmamaya karar veriyor. İlân-ı aşkın medeniyetle ilgisinin ne olduğunu anlamak zor. Ama anlaşılın Şekip ile Lydia arasında ayrı bir “merci” olarak “milli duygular” yer alıyor ve oradan izin çıkmadan böyle konular açılmamalı.

Böylece “mukadderat” yapacağını yapmış oluyor, Lydia, trende, gidiyor. Şekip “korkunç bir istibdadın zinciri beni olduğum yere mıhlıyor” diye bir durum tesbiti yapıyor. Tam burada şöyle bir cümle: “Terakkiye, nura, ışığa, medeniyete doğru bir adım atmaklığıma mani oluyordu...” Bu olayın tarihi daha erken ama romanın yayımlandığı 1912’de –şükürler olsun– “İttihad ve *Terakki*” iktidardadır ve bu tip manialar ortadan kalkmıştır.

Ama bir ayrıntı: romanın başında bu metnin Şekip’in yazdığı metin olduğunu öğrenirken, onun bunu yazdıktan sonra öl-

düğünü de öğrenmiştik. Yani zavallı Şekip o korkunç istibdad-
dan memleketin kurtulduğunu göremeden ölmüş. Sağlık ol-
sun, “Safveti Ziya hayatta. Daha iyisini de görecek.

Ya salonlarda ne oluyor?

Salonlarda adamakıllı “sabun köpüğü” bir hayat yaşandığını
söyledim ama şimdiye kadar hep romanın “hamasi” yanlarıy-
la ilgili oldum. Bu hamasi “pasajlar” kitapta fazla yer tutmuyor.
Belki, aslında “sabun köpüğü”nü anlatmak üzere kurulmuş bir
yazarın bunu yapabilmek için “hamaset” kurumuna ödemekle
yükümlü olduğu haracı göstermesi bakımından ilginç.

On üç yaşındaki “masume” epizodu gibi bu hamasi pasajlar
da roman içinde “organik” denecek bir yere ya da böyle bir iş-
leve sahip değiller. Bir haritadaki yeşil bölgeler ve pembe böl-
geler gibi birbirinden ayrı duruyor, iç içe geçmiyor ve birbirle-
rine karışıyorlar.

Nuri Akbayan, “sunuş”unda bu kitap hakkında Tahir Alan-
gu’nun yargısına yer vermiş: “Türkiye’de yabancı aileler çevre-
sindeki bir Türk’ün yaşayışını tasvir etmesi bakımından bütün
o dönem romancılarının eksik bıraktıkları bir tarafı başarı ile
tamamlamaktadır” demiş Alangu. Evet, başka romanlarda gör-
düklerimize oranla çok daha ayrıntılı bir “alafranga hayat” an-
latımı var burada. Çağdaşları tahmin olunur ki bundan ötürü
onu hafif bulmuş, ciddiye almamışlar. Halit Ziya:

Onu son yıllarında değil, gençlik yıllarında tanımış olma-
lıydı ki tamamiyle anlaşılmalı olsun. İnce hattâ zayıf, her za-
man şık, her zaman canlı, Beyoğlu’nun salonlarında, Boğazi-
çi’nin seyir yerlerinde başarıyla kiskanılan, o zamanın en iyi
vals eden, en güzel Fransızca, İngilizce konuşan, Türk âlemi-
nin sivrilmiş güzel kadınlarına yanaşmak için en kurnaz çare-
ler bulan bir genciydi. Ciddi olarak ne varsa hepsine pek gev-
şek bağlarla bağlı olan bu gençten Edebiyat-ı Cedide’ye de sı-
kı bağlanmış olmak beklenemezdi, fakat ona bağlanmak işi-
nin en son mikyasında karışmış, hele şahsan bizlere, bu ara-

da bana pek bağlanmıştı, ben de ona (Yapı-Kredi Edebiyatçı-
lar Ansiklopedisi).

Önce, romanın “cereyan ettiği” mekânlara hızlıca bakalım. Pera Palas'ta başlıyor ve uzun süre burada, buradaki baloda kalıyoruz. Romanın ilk satırları:

O akşam Pera Palas'ta büyük bir balo veriliyordu; kış mevsiminin ilk ve kibar balolarından biri olduğu için Beyoğlu'nun kibar aileleri bu fırsatı kaçırmamışlar...

Gene ilk sayfalarda Kristal'in, Konkordiya'nın adı geçer (ilki Elhamra, ikincisi St. Antoine'ın yerindeydi). Şekip burada Lydia ve ailesiyle tanışır.

Sonra Tokatlıyan ve Odeon'u geçerek arabayla bir yere doğru gittiğini görürüz. Böylece “eve” varmış olur. Ama evin nerede olduğunu söylemez. Ertesi gün, gene nerede olduğunu bilmediğimiz, Madam Daven'in evine gelir. Madam Dölans, Matmazel Alice Markeza, bildik kalabalık. Roman boyunca Şekip'ten başka Türk görmediğimizi de burada söyleyeyim.

Üçüncü bölüm on üç yaşındaki “masume”ye ayrıldığı için Tepebaşı bahçesi ve gene Konkordiya'nın önünden başladığımız yolumuz Sakızağacı'ndan aşağı uzanır, yani Tarlabası sokaklarına ineriz. Yola çıkarken Bonmarşe'yi (şimdi İSO), Glavani sokağını (şimdi Kallavi), Serkledoryan'ı (SESAM) görürüz.

Dördüncü bölümde Tokatlıyan'a geliriz. Burada akşam yemeği yenir. Burada, Şekib'in hiç hoşlanmadığı “sefaret kâtibi” Max da vardır. Avrupa tiyatrolarından, Sarah Bernhardt'dan uzun uzun konuşarak sinir bozar. Buradan çıkınca yolları ayırır. Şekip herhalde evine gider.

Bunun sonrasındaki mekânımız *Union française*'dir. Gene dans vardır. Madam Daven'in evinde buluşup oraya giderler. *Union française*'de Şekip'le Lydia küçük bir masada başbaşa yemek yeme fırsatı da bulurlar.

Daha önce sözünü ettiğim “Şişli Gezileri” Pera Palas'tan başlıyor, Bonmarşe'den İstiklâl'e çıkıyorlar (o zaman da pasaj vardı). Taksim'de hâlâ hastane olan, şimdiki Konsolosluk önün-

den geçiyorlar. Surp Agop üstünden Şişli'ye geliyorlar. Sonra (herhalde gene aynı yoldan) otele dönüyorlar.

Son bölümün bir kısmı gene Madam Daven'de geçer: "... Madam Daven'e dejeuner'ye gidiyordum"! En son, Sanşayn'ları uğurlamak için, ilk kez Sirkeci'ye gelinir.

Giyim

Züppeliğin kendini en çabuk ve kapsamlı biçimde gösterdiği alan herhalde giyimdir. Safveti Ziya, Halid Ziya'nın da belirttiği gibi, bu işten anlayan (her zaman şık) biri; erkek giyiminin yanısıra kadın giyimini de biliyor. "Büyük bir itinayla giyindin" (s. 14). Bu da bir "milli görev" olarak sunuluyor: "Ne yapayım. Böyle yerlere gidildiği zaman isterim ki bizler de, Türkler de zarafetimiz, tavrımız, duruşumuz, terbiye ve nezaketimizle nazar-ı dikkati çekelim. Bir fesliyle güzel bir kadının vals ettiğini görenlerin bir an durup 'Şu genç Türk ne güzel vals ediyor!' demelerini arzularım...

"Bastonumu koltuğumun altına aldım. Hem beyaz eldivenlerimi giymeye çalışıyor, hem yürüyordum" (s. 14). Görüldüğü gibi Şekip sıkı mesai yapıyor – medeniyet mücadelesinde.

Madam Daven'i anlatıyor:

Düz, parlak ve gayet kalın pembe atlastan tuvaleti o kadar sade, o kadar sade, o kadar sadeydi ki ne bir dantela, ne bir kurdela parçası, hiçbir şey o sadeliği bozmuyordu. Yalnız göğsüyle kollarının içinden ince bulutlar gibi pembe pembe muslinler dışarı doğru düşüyor (s. 27)...

Derken Şekip'in "Makferlan"ı diye bir konu çıkıyor: Pera Pa-las'tan çıkarken "Makferlan"ımın numarasını verdiğim hademenin gelmesini (s. 39)..." Bu "Makferlan" bir tip pardösü: boyu uzunca, özelliği önden ve arkadan bir yarım pelerinin inmesi. Cepleri de iki yandan birer yarık biçiminde. İmlâ "Macfarlane" olacak. Bu herhalde tanınmasına yol açan adamın adı: "... düzensiz hareketlerle makferlan'ımı omzuma taktım" (s. 39)..." "makferlan"ıma iyice sarıldım (s. 43).